REZULTATELE ȘTIINȚIFICE ALE PRIMEI EXPEDIȚII ROMÂNEȘTI ÎN SOMALIA

Dumitru MURARIU[1]
dmurariu@antipa.ro

ABSTRACT. After a short history of foreign travelers to Romania and their remarks on flora and fauna, there are mentioned some Romanian people who explored nature and people behaviours from other countries, Africa being of a major interest. Dimitrie Ghica-Comănești and his son Nicolae explored Somalia between 22 of October 1895 – 22 February 1896. Both trophies of some game species (more than 200 birds and mammals) as well as 55 plant species collected, together with meteorological information (atmospheric pressure, air temperature, wind speed), geographic descriptions and research are enough reasons to consider those expedition – the first one with important scientific results. Some plant species descriebed at those time have a valid statute today, after almost 120 years. Also, geographic results are recognized by international authorities, one example being the Carthographic Institute from Gotha – Germany. These scientific results are mentioned in two published books in Romanian and in French languages, in 1897, respectively 1898. Both books are as diary of expedition but also as ethnographic treaties, close to the above mentioned scientific results.
KEYWORDS: explorers, scientific results, plant and animal species, geography, ethnography.

Numeroase informații asupra naturii diferitelor țări, inclusiv asupra faunei din România le regăsim în istoricul cercetării diferitelor grupe de viețuitoare. În cazul țării noastre, a stfel de informații le avem de la unii călători străini. Așa de exemplu, Albert Magnus (1207–1280), semnala în anul 1261, prezența unor specii de interes cinegetic: cerbi, lopătari, zimbri, elani. Apoi, Giovani Francesco-Baviera de Senigallia (1591–1594) a menționat în notele sale despre fauna provinciilor din România, prezența caprelor negre, a cerbilor și căprioarelor, a mistreților și ursilor. Lista călătorilor

1 Membru corespondent al Academiei Române; doctor în biologie, director al Muzeului Național de Istorie Naturală „*Grigore Antipa*", prim-vicepreședinte al Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române; președinte de onoare al Asociației Cultural-Științifice „Dimitrie Ghika – Comănești"

prin țările române este lungă, în ea regăsindu-se venețieni, suedezi, francezi, polonezi, germani etc.

VOYAGE

DANS LA

RUSSIE MÉRIDIONALE

ET LA CRIMÉE,

PAR LA HONGRIE, LA VALACHIE ET LA MOLDAVIE,

EXÉCUTÉ EN 1837, SOUS LA DIRECTION

DE M. ANATOLE DE DEMIDOFF,

PAR

MM. DE SAINT-ON, LE PLAY, MOY, LEVEILLÉ, RAPPET, ROUSSEAU, DE NORDMANN ET DU PONCEAU :

Dédié à S. M. Nicolas Ier, Empereur de toutes les Russies.

ROMANIA COMISIUNEA CENTRALĂ A MONUMENTELOR ISTORICE BUCUREȘTI
BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

PARIS,

ERNEST BOURDIN ET Cie, ÉDITEURS,

51, RUE DE SEINE SAINT-GERMAIN.

1840.

Fig. nr. 1 – Catalogul mamiferelor, scris de călătorul rus Anatol Demidoff

Dar în afara datelor precise ale domnitorului de Dimitrie Cantemir, notate la 1716 în „Descriptio Moldaviae", între străinii care au vizitat provinciile românești, cel mai exact în relatări a fost călătorul rus Anatol Demidoff, care în 1840 a publicat „*Catalogue raisonné de mammifères de la faune pontique*" (Fig. 1). În introducerea la acel Catalog, el mărturisea că: „*Quant à la détermination des espèces de mammifères, je suis de préférence les ouvrages de Pallas, et je commence par énumérer les espèces que j'ai moi-même eu occasion de voir dans mes voyages, ou bien celles dont les renseignements les plus positifs et les plus authentiques ne permettent pas de révoquer en doute l'existence dans les limites assignées à la Faune Pontique*". În acea călătorie, Demidoff a vizitat Rusia Meridională, Crimeea, Ungaria, Valachia și Moldova.

Ajungând astfel în secolul XIX, găsim și români (indiferent de etnie), care au dorit să cunoască natura și obiceiurile populațiilor altor țări. Astfel, pictorul și farmacistul sibian Franz Binder a întreprins mai multe calatorii în

Africa. Prima a fost în 1849, pe Valea Nilului Alb, apoi în 1853 pe Valea Nilului Albastru, după care a urmat explorarea bazinelor fluviilor Nil si Congo.

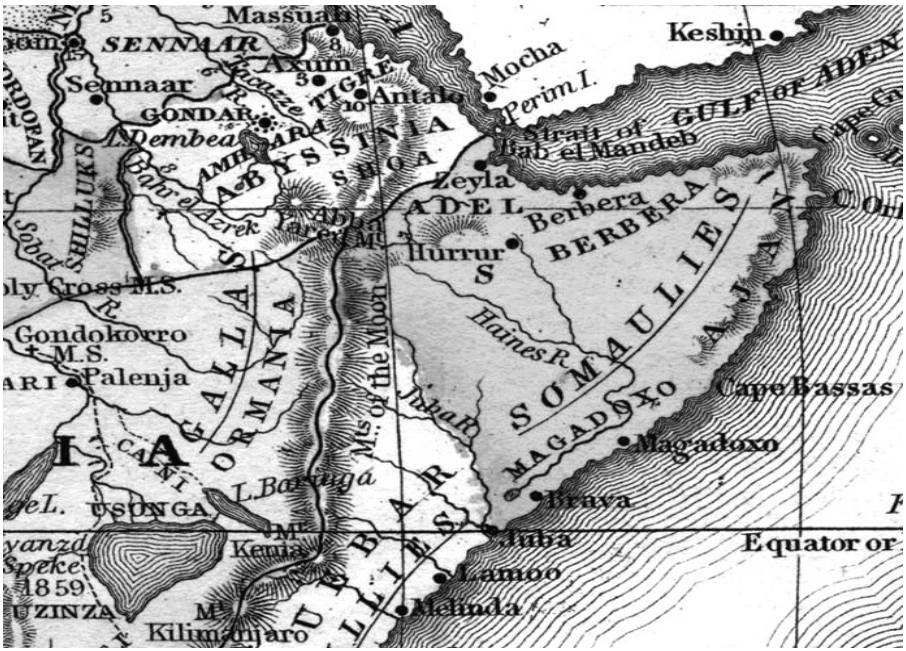

Fig. nr. 2 – Cornul Oriental al Africii, în care a avut loc expediția Dimitrie și Nicolae Ghica.

Pe baza materialelor colectate în amintitele zone, Franz Binder a pus bazele muzeului sibian de etnografie exotică.

În 1897, trei iluștri români au pornit spre destinații diferite. Frații George si Dimitrie Strat au explorat coasta vestică a Africii – Dahomey și Gabon, iar savantul român Emil Racoviță s-a îmbarcat pe nava „Belgica", pentru faimoasa expediție internațională, în Antarctica.

Partea răsăriteană a continetului african nu fusese explorată până la expediția organizată de Dimitrie și Nicolae Ghica, în Somalia Fig. 2).

Ei au fost primii exploratori români, care între 22 octombrie 1895 – 22 februarie1896, au lucrat în vestul Somaliei, cercetând geografia, flora, fauna, comunitățile de oameni organizate în triburi. Întreaga pregătire a expediției și calendarul desfășurării ei în cele cinci luni sunt detaliat redate în cărțile:

„*O espediție româna în Africa*"/1897, tipărită de Dimitrie Ghica, în limba română și dedicată Regelui Carol I (Fig 3). Cartea are 176 de pagini cu 30

fotografii A/N și iată cum reda autorul episoaele trăite la vânarea unuia din cei 12 rinoceri: „*Pricep că rinocerii au luat vânt de la Aden si vin drept spre noi, suflând din nări cu același zvon care-l face o locomotivă în gară, când vaporul se sloboade în intervale scurte prin ogiac. Gheli, care îmi pusese repede carabina cu oțelile trase, în mână, se aruncă pe dupa o tufă mai deasă, în momentul când unul din acești coloși apare lânga mine, trecând cu mare iuțeală, fără a mă vedea și cu coarnele ridicate, de-a dreptul prin spineria cea mai deasă, pe care în calea sa o pleacă toată înaintea lui. În neexperiența mea de acest vânat, poate și din emoții, lăsasem să treacă secunda cea mai favorabilă pentru a împușca. Urmând însă direcția sa cu carabina, parvin a-l vedea iarăsi la vreo 20 metri depărtare și am abia timpul a slobozi o încărcătură în el, în momentul când partea de dinapoi dispărea în tufe. Precum s-a putut vedea mai târziu proiectilul de oțel pătrunse prin pântecele animalului, făcând o rană care după un timp oarecare deveni mortală*.”

Textul, deși destul de arid (după Petrescu, 2005) are un farmec al său, un parfum al epocii inconfundabil, dar și o oarecare rigoare științifică în descrierea vegetației, a peisajelor, a etnografiei locurilor, a faunei care nu de puține ori ajungea trofeu. Cartea conține ca anexe stiințifice o lista cu 55 specii de plante colectate de cei tatăl și fiul Ghica, întocmită de doi renumiți botaniști germani ai timpului – G. Schweinfurth și G. Volkens. Acea listă a fost urmată de o lucrare stiințifică, în care se făcea o descriere în limba latina a speciilor de plante, unele dintre ele fiind specii noi pentru știință.

O parte din speciile descrise au rămas recunoscute de comunitatea științțifică și astăzi, la peste 100 de ani. Este vorba despre *Sporolobus ghikae* dintre Gramineae, *Loranthus ghikae* (Loranthaceae), *Crotolaria comanestiana* (Fabaceae), *Carissa bispinosa* (Combretaceae), *Statice maurocordatae* (Plumbaginaceae) și genul *Ghikea*, cu specia *Ghikea spectabilis* Volkens & Schwfth., planta parazita din familia Scrophulariaceae.

S-au colectat de asemenea, trofeele animalelor împușcate de cei doi exploratori români: patru lei (*Panthera leo*) – inclusiv doi lei mâncători de oameni, cinci elefanți (*Loxodonta Africana*), 15 crocodili (*Crocodylus* sp.), numai câteva exemplare de păsări (fărăr a fi numite), apoi dintre mamifere – 12 rinoceri negri (*Rhinoceros bicornis*), o girafă (*Giraffa camelopardalis*) care s-a dovedit a fi o nouă subspecie, doi jaguari (*Panthera pardus*), șapte hiene (*Hyaena* sp.), 15 zebre de stepă (*Equus quagga*), trei cai sălbatici (*Equus hemionus*), două antilope kudu (*Tragelaphus strepsiceros), 11 antilope duiker roșcate (Cephalophus natalensis), opt antilope-vacă (Alcelaphus*

buselaphus), 25 antilope oryx (Oryx beisa), opt facoceri (Phacochoerus africanus), aproximativ 100 de gazelle (*Gazella* sp.), apoi vulpi, șacali și maimuțe – fără a li se specifica numărul de exemplare.

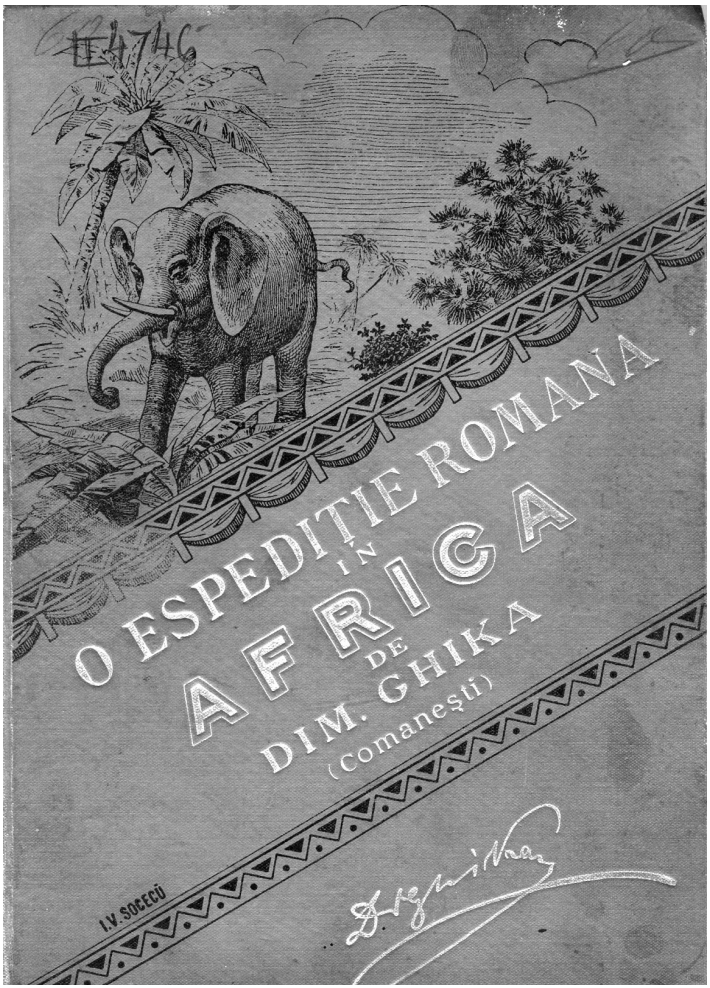

Fig. nr. 3 – Coperta cărții publicată de Dimitrie Ghica, după expediția în Somalia.

Legat de harta care însoțește cartea, pe care sunt menționate traseul expediției, cu punctele de observație si data la care s-au notat acele observații, date despre triburile somaleze, despre vegetație, despre faună, datele topografice sunt redate într-un capitol semnat de Dr. Philipp Paulitschke – un renumit geograf austriac, de origine cehă. În acel capitol sunt menționate și descoperirile geografice, pe baza măsurătorilor efectuate pe teren

privind topografia, dar și pe baza consemnărilor meteorologice, aduse de Dimitrie și Nicolae Ghica. Acele informații sunt recunoscute de faimosul Institut Geografic de la Gotha, din Germania, păstrându-se și astăzi mai multe nume românești: Muntele Regele Carol, Muntele Regina Elisabeta, Grota Principesa Maria, Fluviul Principele Ferdinand, Culmea Lahovary, Vadul Ghika.

Capitolul scris de geograful Pauliscke a fost tradus și inclus în carte de Dimitrie Ghica-Comănești, încheindu-se cu o frumoasă apreciere la adresa celor doi expediționari români: „*În cunoștința împrejurării că sunt cei dintâi români care au întreprins o călătorie științifică în Africa, șefii acestei expediții erau conduși, în toate explorările și releveele lor topografice, de un entuziasm patriotic care i-a îndemnat să dea numiri românești la patru puncte mai marcante, nou descoperite sau explorate de ei. Trecătoarea peste Webi Shebeli („Fluviul leoparzilor"), la est de gura Madesului și la sud de Sonmoretu, descoperită de exploratorii români, ca cea mai bună trecătoare, întrebuințată până astăzi de indigeni, a fost denumită, în onoarea prezenței celor doi Ghika pe malurile acestui fluviu, Vadul Ghika*".

A doua carte „*Cinq moins au pays des Somalis*"/ 1898, tipărită la Geneva și semnată de G.A. Schweinfurt, G. Volkens și Nicolae D. Ghica, are în text doar 20 de fotografii A/N, realizate de tatăl. Această a doua carte este apreciată de Petrescu (2005) ca fiind scrisă „*…cu un stil mai liber, uneori jurnal de călătorie, alteori scurt tratat etnografic… cu un capitol dedicat numai animaleor (absent în cartea tatălui său)…*".

Pentru pregătirea echipamentelor, armelor, a îmbrăcămintei, hranei, medicamentelor pentru expediție, tatăl și fiul s-au deplasat în Anglia. De acolo, toate materialele au fost transferate la Trieste, pentru îmbarcarea la 3 octombrie 1895, pe nava „Imperatrix" al companiei austriece „Lloyd", cu destinația India. Prin Canalul de Suez și Marea Roșie au ajuns în portul yemenit Aden, situat la aproximativ 170km de Strâmtoarea Bab-el-Mandeb, pentru a ajunge la Berbera din nordul Somaliei în data de 19 octombrie 1895. La 22 octombrie din același an au plecat cu bagajele încărcate pe 70 de cămile, patru cai, doi catâri și trei măgari (ca momeală pentru lei), nenumărate oi și capre pentru suficientă hrană, timp de aproape o jumătate de an în interiorul continentului. Din personalul caravanei făceau parte 53 paznici, câțiva cercetași din triburile locale, patru vânători – doi fiind principali (Gheli și Duale), sub conducerea lui Eggc Nerlayo; doi valeți erau permanent în serviciul lui Dimitrie și Nicolae Ghica.

Au traversat cu mari dificultăți zona de câmpii Guban, spre Munții Golis, Leferung, Hargeisa, peste râul Mandera, prin Udjiwadji, Buhalgașan, peste Munții Djigo din ținutul Ogaden și prin trecătoarea Durdurului.

După 61 zile de la plecarea din Berbera (la 21 decembrie 1895) au ajuns la „Fluviul leoparzilor" (Webi Shebeli), pe care l-au traversat la 26 decembrie, într-un loc aflat aproape de vărsarea râului Madesso.

Continuând traseul spre sud, la 1 ianuarie 1896 au depășit limita atinsă de contele Hoys, iar la 3 ianuarie au campat în pădurea ecuatorială de lângă localitatea Delni. Acolo a fost cel mai îndepărtat punct stabilit pentru itinerariul expediției, dar Nicolae și cei doi vânători au continuat drumul spre sud, pentru vânarea unei girafe. Astfel au ajuns la o colină înaltă de peste 500 m (5º N cu 43ºE), pe care au numit-o Lahovary – nume reținut și de Institutul Cartografic din Gotha – Germania.

La întoarcere au urmat traseul știut, până la „Fluviul leoparzilor", de unde au traversat platoul Haudului, printr-o zonă locuită de triburile somaleze din Ogaden: amadeni, ugasrosheni, midgani, melengari și rer-ali.

După patru luni de marș prin ținuturi aride, Dimitrie și Nicolae Ghica au ajuns înapoi la Berbera, la data de 22 februarie 1896. S-au confruntat cu dificultăți ce li s-au părut adeseori insurmontabile. Revenirea în țară a avut loc pe un traseu prin Aden, Cairo, Marea Mediterană, Marea Neagră, Constanța.

Bibliografie:

[1] Ghica, D.N., 1897, *O espediție româna în Africa*. Stabilimentul Grafic I.V.Socec, 1– 176.

[2] Murariu D., 2012, *Dimitrie Ghica-Comănești (=Ghika Comăneșteanu) (n. 31 decembrie, 1839, Iași – d. 1923)*. „Columna" – Revistă a Asociației cultural-științifice „Dimitrie Ghika-Comănești" – Supliment al revistei „Studii și Comunicări/DIS" a Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române, Nr. 1: 31–38.

[3] Petrescu I., 2005, *100 de ani de la expediția lui Dimitrie și Nicolae Ghica-Comănești în Somalia*, „Revista Muzeelor", Nr. 3: 123–127.

[4] Schweinfurt, G.A., G. Volkens, N.D. Ghica, 1897, *Cinq mois au pays des Somalis*. Bale et Geneve, Georg, 1–219.